

ДУЖАЯ

№ 2 2025



літературно-мистецький
та публіцистичний жур-
нал. Видає Спілка україн-
ських письменників
Словащини, Пряшів.

DUKLA –
literárno-umelecký
a publicistický časopis.
Vydáva Spolok ukrajín-
ských spisovateľov
na Slovensku, Prešov.
IČO: 37874047

Dátum vydania: apríl 2025

Realizované s finančnou pod-
porou Fondu na podporu kul-
túry národnostných menšín.



ІВАН ЯЦКАНИН,
головний редактор.

РЕДКОЛЕГІЯ:

ГРИГОРІЙ ГУСЕЙНОВ,
АНАТОЛІЙ КАЧАН,
ВАСИЛЬ ДАЦЕЙ,
СТЕПАН ГОСТИНЯК,
ЯРОСЛАВ ДЖОГАНІК,
ОЛЕКСАНДРА ІГНАТОВИЧ,
МИРОСЛАВ ІЛЮК.

Виходить раз на два місяці.
Передплатна ціна на рік –
3,98 €.

Адреса редакції:
080 01 Prešov,
Ul. Janka Borodáča č. 5
Комп'ютерний набір
NITECH s.r.o., Prešov,

Objednávky na predplatné prijíma každá
pošta a doručovateľ Slovenskej pošty.
Objednávky do zahraničia vybavuje
Slovenská pošta, a.s., Stredisko pred-
platného tlače, Ul. Uzbecká 4, P.O. Box
164,82014 Bratislava 214,
e-mail: zahranična.tlač@slposta.sk
ISSN 0419-8131

ЗМІСТ

Юрій Іздрик Добірка віршів	2
Станіслав Новицький Смерть гудзиків	14
Габрієль Гарсія Маркес Сто років самотності	25
Віталій Портников Боротьба за Україну	36
Юрій Щербак Наближення до прірви. Ескізи 2025 року	38
Олег К. Романчук Україна – Росія: на яких умовах будувати взаємовідносини?	43
Софія Середа Історик Мареев: Кубань має стати пороховою діжкою – та джерелом проблем для Росії	45
До 80-ої річниці перемоги над нацизмом	50
Людмила Тарнашинська Україна як собор у риштованні	52
Тарас Головко Ігор Набитович: «Історична проза була для української еміграції засобом збереження національної ідентичності...»	56
Олександр Гаврош Феномен Сергія Федаки	63
Мирослав Сополіга Павло Федака – 80-річний	66
Тетяна Ліхтей Надія Вархол: «Зі священним трепетом сідаю за стіл і дивлюся на чистий лист паперу...»	70
Йосиф Шелепець Народознавчі праці Анатолія Кралицького	75
Олена Олійник Добірка поезії	79
Микола Дупляк З приводу публікації антології перекладознавства Пряшівщини	87
Йосиф Шелепець Актуальний та актуалізований переклад	91
Михайло Роман Нова книга про Шевченкіану	92
Уляна Галів Яна Грицай Ян Гжесяк Шевченкова спадщина: прецедентні факти міжкультурної взаємодії	94

Надія Вархол: «Зі священним трепетом сідаю за стіл і дивлюся на чистий лист паперу...»

Надія Вархол (нар.1950) – яскрава репрезентантка української науково-творчої еліти Словаччини. Багаторічна працівниця Музею української культури у Свиднику, вона все свідоме життя досліджує духовну та матеріальну культуру лемків Східної Словаччини. Як обдарована письменниця відома передусім книжками прози на сучасну тематику «Погорда», «Інтер'єр несусвітності», «Муха», «Я, Клавдія», «Десятків новел, опублікованих у журналі «Дукля», які схвально сприйняла як читацька аудиторія загалом, так і літературна критика (Я. Джоґаник, М. Мушинка, М. Роман...). Цьогоріч, у квітні, Н. Вархол відзначає поважну життєву дату. Бажаємо їй бездонного натхнення і запрошуємо до слова.



• Ви народилися в селі Хмельова, що неподалік Бардієва. Поділіться дитячими спогадами, тим сокровенним, що винесли з отчого дому.

– Так, це правда, що з'явилася на світ Божий в маковицькому селі Хмельова на Бардіївщині, проте я там ніколи не жила. *Доле моя, доле, полетіла-сь в поле...* Я жила в уже не діючому нині курорті Цем'ята, неподалік Пряшева. До речі, це був найдешевший курорт в колишній Австро-Угорщині. Пізніше, з початком 50-х років ХХ століття, коли курорт з лікуванням розладу травлення вже перестав діяти, на короткий час, думаю, що десь на рік, там прописався Піддуклянський український народний ансамбль (ПУНА), який з часом перебрався до Пряшева й став складовою Українського національного театру (УНТ, зараз ДАД – Дівадло Александра Духновича). І в одній віллі, яка милувала око своїм різьбленим червоним ганком, певний період жив відомий український письменник Словаччини Іван Мацинський (1922 – 1987), дружина якого співала в хорі ПУНА. В одному з віршів поет пише:

«Невеличкий в мене є маєток:

є серце,

є розум,

є руки...

... серце не продам...

... розум не заплямую...

... і руки не подам
будь-кому».

Якраз оті слова

... серце не продам...

... розум не заплямую...

... і руки не подам будь-кому

викарбувані позолоченими кириличними буквами на чорному мармурі його надмогильного пам'ятника на прясівському цвинтарі. Правда ж, гарні слова, чи не так?

Я тоді була ще дошкільнятком, і все це ледь-ледь пам'ятаю, мов крізь сон. Оскільки з першого класу ходила до школи з українською мовою навчання в Пряшеві, то змалку читала казки по-українськи, що мало великий вплив на мій потяг до української мови й культури загалом. Такі казочки, як «Пан Коцький», «Івасик-Телесик», «Язиката Хвеська», «Лисичка-Сестричка та Вовк-Панібрат» цілком полонили мою дитячу уяву. Треба мати на увазі, що мова йде про 50-ті роки минулого віку, коли не було ні телевізорів, ні транзисторів... Однак було друковане слово. Мій однокласник згадував про те, що коли в одній досить заможній родині з'явився телевізор, то вулична дівтора ходила на це дивитися, як на превелике чудо. А я, коли першокласницею вперше в житті потрапила на сеанс справжнього кіно в місті, то питала старшокласників, чи на балконі показують інший фільм, ніж в партері. І в мою дурнесеньку маківоньку ніяк не влязало одне – як можуть глядачі, сидючи хто в партері, а хто на балконі, споглядати той самий фільм?

Поступово оновлені будови колишнього курорту заселили людьми похилого віку, тож Цем'ята стала (і донині є) осередком Будинку для пристарілих. Одне слово, я проживала в такій милій і затишній місцині, де не відбувалися жодні гучні забави, не чинилися обрядові дієства... Коли я вперше потрапила в Хмельову, і то зразу на весіллячко моєї тітки, й стала свідком зворушливої до сліз сцени благословення молоді, то зі щирою дитячою наївністю спитала якоїсь там особи, хто помер, що всі кругом плачуть? Цей випадок згодом інспірував до написання оповідання «Миска».

• **Які яскраві миті береже пам'ять з часів шкільної та студентської юності?**

– До школи в місто я їздила автобусом, і саме тоді почали будувати в місті житловий квартал, т. зв. *сідліско*, внаслідок чого на околицях вирубували фруктові дерева в садках, і сільські жінки в широких спідницях – *кидлях* – хрестилися й приказували, що це смертельний гріх – рубати дерева, які родять. Так я вперше приходила до контакту з народними віруваннями, навіть не підозрюючи, що незабаром сама стану досліджувати нашу народну духовну культуру.

У Пряшеві я закінчила українську основну та середню загальноосвітню школу (нинішня гімназія) та Педагогічний факультет Університету ім. П. Й. Шафарика. Студентські роки з часів т. зв. нормалізації, можна сказати, описано в «Житті одної житлової одиниці на шостому поверсі неназваного гуртожитку», можливо, ще й додати неназваного міста, причому, невдалий випадок прагнення студіювати в Ломоносовому університеті в Москві пов'язаний з розповіддю того чоловіка Йосифа.

• **Що ж, радимо читачам ознайомитися з цим Вашим оповіданням. До речі, як Ви зустрілися зі своїм чоловіком, знаним дослідником Йосифом? Як уживаються під одним дахом дві харизматичні, цільні натури?**

– Напевно, це прозвучить смішно, але я зі своїм чоловіком Йосифом познайомилася аж на роботі в музеї. Він теж був його працівником. Хоча Йосиф Вархол закінчив ту саму середню загальноосвітню школу з українською мовою навчання та Педагогічний факультет Університету ім. П. Й. Шафарика за спеціальністю українська мова – образотворче виховання, тільки трошки пізніше за мене, однак не знаю, з якої ж то причини, ніби полуда впала на очі, я його абсолютно не

зафіксувала в пам'яті. Виявилося, що ми навіть були разом на лижному турі. З тогочасної фотографії на мене дивиться незнайоме усмінене обличчя з розкішним густим волоссям. На факультеті він був членом студентського театру поезії «Смолоскип», заснованим поетом і перекладачем Міланом Бобаком. Там ставили поему «Ніж у сонці» Івана Драча. За словами Йосифа, назва «Смолоскип» дуже колола очі тогочасній владній верхівці, тому на зміну яскравому «Смолоскипу» виник драматичний самодіяльний колектив з невинною назвою «Юність», керівником якого став Йосиф. Але я тоді вже не була на факультеті. Так склалося моє подальше життя, що після закінчення студій у Пряшеві я опинилася в Музеї української культури в містечку під Дуклею, де пропрацювала разом з чоловіком на ділянці духовної культури майже все подальше життя: я – 45 років, а він – 39. Доля неблаганна, нещодавно мій чоловік переніс інсульт.

● **Бажаємо панові Йосифу якнайшвидшого одужання, а Вам хочу подякувати за безцінний внесок у нашу духовну спадщину, адже як працівника Музею української культури у Свиднику Ви докладно дослідили загадки українців Східної Словаччини, фразеологію лемківських говірок цього регіону й подібне. Низький уклін Вам та Вашій родині за це!.. Більшість творчих особистостей розпочинали шлях у літературу з віршів. Ви одразу замахнулися на прозу й у збірці «Погорда» (1991) презентували читачам двадцять п'ять художніх текстів. Чи пригадуєте свій перший твір, чим він був інспірований?**

– Спочатку я писала гуморески, які публікувалися в місцевій українській пресі – газеті «Нове життя» та журналі «Дружно вперед». Напевно, саме тут слід шукати витoki моєї малої прози з виразною іронією. Я часто зі своїми колегами ходила на польові дослідження в наші села, де доводилося спілкуватися з людьми, переважно похилого віку, від яких записувала старовинні звичаї та обряди, переткані багатовіковими віруваннями та іншими зразками фольклору, або й деякі пригоди з реального життя. Найбільше часу ми присвятили саме селам Старинської долини Снинського округу, звідки, через побудову водоймища «Старина», було виселено сім наших сіл, яких з 1986 року вже немає на мапі. Нам було дуже боляче, тому що саме цей регіон був справжньою скарбницею народної культури, саме тут унаслідок природної ізольованості збереглася значна кількість духовних скарбів нашого народу. І взагалі, це була унікальна локація, де збереглася народна архайка та автентика. Та й самі жителі, респонденти, були щирими, відвертими, доброзичливими. Якраз в одному такому призабутому, порожньому, із зруйнованими хатами сільці Велика Поляна я зустріла бабусю, яка мене зачарувала не тільки розповіддю про життя-буття, але й неповторною *пуйдацькою* говіркою, перетканою народними висловами, а ще вродженим почуттям гумору. Так вона мотивувала мене до написання твору «Казала дівчинонька, що полотна бочка...». В іншому моєму оповіданні, присвяченому тій же старинській проблематиці, – «Старинська примара» – описано сцену в сільській корчмі, якої ми всі стали свідками, коли зайшли туди пообідати.

● **Як перша, так і друга Ваша збірка прози «Інтер'єр несусвітності» (2002) була схвально сприйнята читачами й критикою. Що притягує (відштовхує) Вас у житті, в людській натурі, що загалом може стати імпульсом для народження твору?**

– Загалом, зображення строкатих життєвих перипетій з химерними ситуаціями, міжлюдськими відносинами, різноманітним ставленням до інших людей, психологічними переживаннями персонажів із сильним почуттям кохання – чи

не найкращі, найпривабливіші та, водночас, найтрагічніші теми для творчості. Мене полонило народне, передусім духовне, багатство нашого люду: традиції, звичаї, перекази, вірування, початки яких сягають глибокої давнини та, звичайно ж, архаїчні, звучні, майже забуті слова, які збереглися в пам'яті найстаршого покоління. І отаке словесне народне багатство люблю вмонтовувати в свої тексти на сучасну тематику. Тільки шматочки, крихітки, щоб з того не вийшов етнографічний твір. Здавалося б, що коротка проза пишеться так легко, як легко вона читається. Але в дійсності це зовсім інакше. Тим паче, в моєму випадку. Працюючи в музеї, я довгий час творчо відмовчувалась, не написала навіть жодної буквочки, тож повернення після тривалої перерви в літературу було надзвичайно важким, неабияк мучилася з лексичним наповненням, з фабулою. Я й досі довго шліфую кожне слівце, щоб вийшло щонайкраще. І це вимагає досить багато часу, зусиль та терпіння. Зі священним трепетом сідаю за стіл і дивлюся на чистий лист паперу, мене тривожить, чи добре впораюся зі своїм задумом, чи все вдасться втілити...

● **Ваша сатирична повість «Муха» була написана на початку шалених 90-х, коли спритні до наживи ділки намагалися допастися до поки що нічийного смітника (гнійника), а всім, хто їм заважав, безжально відтинали крильця. Повість вийшла окремих виданням майже через два десятиліття. Вважаєте, що в суспільстві особливо нічого не змінилося?**

– Головним мотивом цієї повісті є метаморфоза перетворення людини на муху та, у зворотному випадку, – мухи на людину. В гумористичному, навіть саркастичному, дусі зображені дії поодиноких видів докучливих комах, з якими доводиться стикатися дівчині, що з науковою метою перетворена на муху, аби в такому вигляді роздобула для славного академіка майже секретну інформацію про «мушачий» менталітет, психіку, мову й т. п. У дійсності, в світі мух критикуються недоліки людського суспільства: мегаломанія, корисливість, мафіозні практики, подружня зрада, обман, лицемірство, безглуздість, параноя, різні псевдотеорії, лженауки й т. п. І наперекір тому, що ця проза була написана ще в 1994 році і їй пофортунило взріти світ тільки через 18 років, вона донині не втратила своєї актуальності. Чи не так? Втім-то й річ, щоб і читачі уважно спостерігали за мухою, як вона бродить по розлитому пиву, яке смочє зі своїм цицаком. Можливо, це також спонукатиме когось до написання власного твору.

● **Книжка «Я, Клавдія» є етапною у Вашій творчості. Її якісний фаховий аналіз зробив Я. Джоганик у статті з влучною назвою «Я, Надія»... А чи багато у Ваших новелах автобіографічного?**

– Майже кожне моє оповіданнячко прикрашене окрушинкою мальовничої, одночасно болісної, Цем'яти. Час безжально позначився на її колишній чарівності, про яку знаю тільки я. А про мій любий Пряшів 50-х років зі старими вулицями, периферійними різнокольоровими будиночками без строгих житлових кварталів т. зв. сіdlіска, із психологією жителів із поламаними, хиткими долями, вдало написала колись письменниця та художниця Єва Бісс (1920-2005)¹, прозові твори якої мене особисто зачарували. Її проза відрізнялася від хрестоматійного читання – це було щось нове, зворушливо-боліuche й гарне. Вона справді майстер психологічної прози. Саме під впливом її творів виникло моє оповідання «Я, Клавдія». Це, по суті, післявоєнний Пряшів з його російськими емігрантами.

¹ Єва Бісс від 1973 року аж до своєї кончини жила в Празі й похована в Свиднику. Там знайшли вічний спочинок її мати, донька, онуки та чоловік Орест Зілінський – визначний український учений, літературознавець та фольклорист.

● **Ваші тексти насичені апеляціями до світу мистецтва – музики, живопису, архітектури... Ви граєте на якомусь музичному інструменті, малюєте...? Чи це просто професійний підхід до письменницької праці?**

– Ні, ні, я не маю, так само не граю на жодному музичному інструменті, я навіть не вмію відрізнити ноту від ноти. І, наперекір тому, дуже люблю музику, відчуваю її серцем, усім єством, бо вона вміє, як ніхто інший, погладити людську душу. За словами Юрія Андруховича, *музика – теж мова, а мова – теж музика*. А музика прекрасна, вона олюднює, вона збагачує, вона універсальна.

Знаєте, колись я вивчала педагогіку 1 – 5 класів, і там був предмет музичне виховання. Кульмінацією всього того було, коли товаришка – асистентка сіла за рояль і строго виголосила: «Зараз буде письмова робота. Тож творіть!» Та й цюцюркнула по клавішах. Бетховен і Моцарт, напевно, позеленіли б від заздрощів, углядевши мій витвір!

● **На сторінках «Дуклі» часто натрапляю на Ваші нові оповідання. Навіть якщо розгортаю журнал наосліп, непомилно вгадую Ваше неповторне письмо, незрідка переписане рідними й моєму серцю словами з лемківських говірок (лазиво, боканчі, калап, штамперлик, бізовні, меркувати...). Ви вживаєте їх свідомо, чи так виходить само собою?**

– Про мою любов до архаїзмів в нашій лемківській говірці я вже згадувала. Жаль, що молодша генерація їх не розуміє і не відчуває. Наведу такий приклад. Наші предки називали хворобу тиф глушкою, вона супроводжувалася гарячкою, внаслідок чого уражена людина безтямно щось говорила. З тієї ж причини особі, яка молола дурниці, казали – *плетеш, як на глушку*. Не знаючи первісне значення слова *глушка*, молодь абияк, сяк-так каже: *плетеш, як на глушку*, що, зрозуміло, є повним нонсенсом.

● **Чи відстежуєте сучасний український літературний процес, маю на увазі й українську літературу Словаччини? Хто з творчих особистостей Вам імпонує? Чи має українська література Словаччини майбутнє?**

– З того часу, відколи у нас можна читати книги українською мовою онлайн, є можливість стежити за сучасним українським літературним процесом. Бо до того часу доступ до української книги був обмежений. Та, на превелику біду, я через різке погіршення зору можу читати лем мінімально. Мені імпонують твори Оксани Забужко, Юрія Андруховича, чи й закарпатських письменників... З наших сучасників захоплююсь художньою прозою Івана Яцканина, в них – глибока філософія, вони змушують читача замислюватися, і, взагалі, його стиль, його чарівна мова – це все вражає й приваблює. Іван Яцканин, мій однокласник, блискучий прозаїк, майстер слова, давно всіх нас переріс, виборовши гідне місце на ниві літератури.

● **Чи слідуєте за суспільно-політичним життям України, нашими нинішніми сумними реаліями? Що думаєте з цього приводу?**

– Трагедією України є факт, що вона безпосередньо межує з росією, і впродовж усієї своєї історії була, на жаль, і надалі є, жертвою її агресії, її імперської жадоби. А коли нарешті відокремилась від імперії й стала незалежною, ворог-окупант знову вторгся на її землі, руйнуючи міста, вбиваючи мирних жителів. Перемога України над агресором-окупантом неминуха, як і перемога українців над самими собою, аби, як писав Сергій Федака, *розбудувати гарну, підметену Україну*. Вона мала б стати частиною західного світу, вона на те заслуговує...

Тетяна ЛІХТЕЙ.